21420 ـ آیا پیروی از مذاهب چهارگانه واجب است؟

سوال

آیا واجب است ک هر مسلمان از یکی از از مذاهب چهارگانه (مالکی یا حنفی یا حنبلی یا شافعی) پیروی کند؟ اگر پاسخ مثبت است کدام مذهب بهتر است؟ آیا این درست است که مذهب ابوحنیفه بین دیگر مذاهب از بیشترین انتشار میان مسلمانان برخوردار است.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

بر مسلمان واجب نیست که از میان این مذاهب چهارگانه از مذهب معینی پیروی نماید. مردم از لحاظ درک و فهم و قدرت استنباطِ احکام از ادله‌ی شرع با یکدیگر متفاوت هستند، برای همین برای برخی تقلید جایز و بلکه واجب است، و برخی راهی جز پیروی از دلیل ندارند. در فتاوای کمیسیون دائم فتوا به طور کامل و شامل به این مساله پرداخته شده که بهتر است نص آن را نقل کنیم:

سوال: حکم تقلید از مذاهب چهارگانه و پیروی از اقوال آنان در همه‌ی دوران‌ها و مکان‌ها چیست؟

پاسخ:

والصلاة والسلام على رسوله وآله وصحبه وبعد:

اولا: مذاهب چهارگانه به چهار امام یعنی امام ابوحنیفه و امام مالک و امام شافعی و امام احمد منسوب هستند، به این صورت که مذهب حنفی به امام ابوحنیفه منتسب است و همینطور دیگر مذاهب.

ثانیا: این امامان فقه خود را از کتاب و سنت برگرفته‌اند و در این کارشان مجتهد بوده‌اند؛ مجتهد نیز یا در اجتهاد خود موفق بوده که در این صورت دو پاداش دارد: پاداش اجتهاد و پاداش رای درست؛ و یا اشتباه کرده که در این حالت برای اجتهاد خود یک پاداش دارد و برای اشتباهش معذور است.

ثالثا: کسی که توانایی استنباط از کتاب و سنت را دارا است مانند پیشینیان از کتاب و سنت استنباط می‌کند و در مورد چیزی که حق را خلاف آن می‌داند برای وی تقلید جایز نیست، بلکه همان رایی را می‌گیرد که معتقد است حق می‌باشد، و در

مورد مسائلی که توانایی استنباط را ندارد و به آن نیازمند است برای وی تقلید جایز است.

رابعا: کسی که توانایی استنباط را ندارد برایش جایز است از کسی که به وی اطمینان دارد تقلید کند، و اگر اطمینان نداشت آنقدر سوال می‌کند که اطمینان یابد.

خامسا: بنابر آنچه گفته شد مشخص می‌شود که نباید در هر حال و زمان از آنان پیروی کامل نمود، زیرا احتمال اشتباه بر آنان وارد است، بلکه باید از آن اقوال آنان که حق است و بر اساس دلیل پیروی نمود».

فتاوى اللجنة الدائمة (۵/ ۲۸).

همچنین در فتاوای کمیسیون دائم (۳۳۲۳) آمده است:

«کسی که اهلیت استنباط احکام از کتاب و سنت را داراست و توانایی آن را دارد ـ ولو با بهره گرفتن از گنجینه‌ی فقهی که از علمای متقدم ارث برده‌ایم ـ باید چنین کند؛ تا خود [از این استنباط] بهره برد و در اختلافات به آن عمل نماید و به کسانی که از وی می‌پرسند بر اساس آن پاسخ دهد. اما کسی که اهل استنباط نیست باید از [علمای] امانتداری که به آنان اطمینان دارد بپرسد تا از کتب آنان به شناخت حکم شرعی دست یابد و به آن عمل نماید، بدون آنکه در پرسش یا مطالعه به تنها یک عالم از علمای مذاهب چهارگانه پایبند باشد، بلکه مردم به سبب شهرت این ائمه و تدوین و انتشار کتب آنان و آسانی دستیابی به اقوال این مذاهب به آن رجوع کرده‌اند.

کسی که قائل به وجوب مطلق تقلید برای دانش آموختگان است اشتباه کرده و دچار جمود شده و به طور کلی نسبت به آنان بدبین است و امری را که وسیع است و فراخ، محدود ساخته است.

همینطور کسی که تقلید را تنها محدود به چهار مذهب مشهور ساخته نیز اشتباه کرده و بدون هیچ دلیلی امر فراخی را محدود نموده است.

برای شخص امی و بیسواد میان امامان چهارگانه و دیگر ائمه از جمله لیث بن سعد و اوزاعی و فقهایی مانند آنان تفاوتی وجود ندارد».

فتاوى اللجنة الدائمة (۵/ ۴۱).

همچنین در فتوای شماره ۱۵۹۱ آمده است:

«هیچ‌یک از آنان مردم را به مذهب خود فرا نخوانده و بر آن تعصب نورزیده و دیگران را به عمل به آن یا مذهبی معین ملزم نکرده‌اند، بلکه به عمل بر اساس کتاب و سنت فرا خوانده و نصوص دین را شرح می‌دادند و به تبیین قواعد آن پرداخته و بر

اساس این قواعد فروع را تعیین می‌کردند و به سوالات درباره‌ی آن پاسخ می‌دادند بدون آنکه هیچیک از شاگردان خود یا دیگران را به آرای خود ملزم نمایند بلکه کسانی را که چنین می‌کردند مورد نکوهش قرار می‌دادند و دستور می‌دادند که در صورت مخالفت رای و نظرشان با حدیث صحیح، رای‌شان را به دیوار بکوبند، چنانکه از آنان نقل شده که: هرگاه حدیث به صحت رسید همان مذهب من است. خداوند همه‌ی آنان را مورد رحمت خویش قرار دهد.

پیرویِ مذهبی خاص از این مذاهب بر کسی واجب نیست، بلکه شخص باید در حد امکان برای شناخت حق تلاش کند یا در این راه از خداوند و سپس گنجینه‌ی علمی باقی مانده از علمای پیشین که راه برای فهم نصوص و تطبیق آن برای آیندگانِ خود آسان کرده‌اند استفاده کند. و کسی که به دلیل مانعی توانایی استنباط احکام شرع از نصوص را ندارد از علمای مورد اطمینان هر آنچه از احکام شریعت که مورد نیازش هست را می‌پرسد، چرا که خداوند متعال می‌فرماید:

فَاسْأَلُواْ أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ [نحل: ۴۳]

(پس اگر نمی‌دانید از اهل ذکر (آگاهان) بپرسید).

بنابراین باید برای پرسش خود به دنبال کسانی باشد که در علم و فضل و تقوی و صلاح مشهورند و به آنان اعتماد دارد».

فتاوى اللجنة الدائمة ۵/۵۶ .

مذهب امام ابوحنیفه ـ رحمه الله ـ می‌شود گفت بیشترین گسترش را در میان مسلمانان دارا می‌باشد که چه بسا یکی از اسباب این گسترش، پذیرش این مذهب توسط خلفای عثمانی بوده است و آنان بیش از شش قرن در سرزمین‌های اسلامی حکومت کردند. این گسترش به معنای آن نیست که مذهب امام ابوحنیفه ـ رحمه الله ـ صحیح‌ترین مذاهب است یا همه‌ی اجتهادات این مذهب صحیح است. بلکه این مذهب نیز مانند دیگر مذاهب حاوی آرای درست و اشتباه است و برای مومن واجب آن است که بدون در نظر گرفتن گوینده‌ی سخن، از حق و قول صحیح پیروی نماید.

والله اعلم.